

İSLAM HUKUKUNA GİRİŞ

(Başlangıçtan Günümüze Fıkıh'ın Gelişimi ve Mecelle)

Prof. Dr. Hamdi Döndüren

KTO Karatay Üniversitesi

İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi

İslam Ekonomisi ve Finans Bölümü Öğretim Üyesi

Nisan 2017

KONYA

İSLAM HUKUKUNA GİRİŞ

(Başlangıçtan Günümüze Fıkıh'ın Gelişimi ve Mecelle)

Prof. Dr. Hamdi Döndüren

Birinci Basım: Nisan 2017

ISBN: 978-605-66970-3-6

Dizgi/Redaksiyon: Berkay Çetin

Kapak Tasarımı: Gökhan Akten

Baskı: Olgun-Çelik Matbaa Ambalaj
Ltd. Şti.

Fevzi Çakmak Mah. 10670 Sok. No:
26/D 42050 KONYA

Yayın Hakları: Tüm hakları KTO
Karatay Üniversitesi Yayıncılık ve
Yapımcılık İktisadi İşletmesine aittir.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak
gösterilerek kısmen kullanılabilir.

Yayıncı Sertifika No: 34571

Adres: Akabe Mah. Alaaddin Kap
Cad. No: 130 Karatay / KONYA

Mail: karyay@karatay.edu.tr

Tel: 444 1251

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	11
GİRİŞ.....	12
BİRİNCİ BÖLÜM: HUKUK TERİMİ, ANLAM VE KAPSAMI.....	14
I- TOPLUMU VE SOSYAL İLİŞKİLERİ DÜZENLEYEN KURALLAR.....	15
A) HUKUK KURALLARI.....	15
B) DİN KURALLARI.....	15
1) Din terimi ve kapsamı.....	15
2) Semâvî dinler.....	18
C) AHLÂK KURALLARI.....	22
1) Ahlâk kuralları ve din ilişkisi.....	22
2) Hak Kavramı ve Ahlâkla İlişkisi.....	23
II- İDEAL VEYA TABİÎ HUKUK.....	26
III- İSLAM'IN DOĞUŞU SIRASINDA YAŞAYAN HUKUK SİSTEMLERİ.....	27
A) İran Hukuku.....	27
B) Roma Hukuku.....	28
1) 12 Levha Kanunu.....	28
2) Jüstinyen Müdevvenâtı.....	29
C) Yahudi Hukuku.....	30
D) Arabistan'da Câhiliyye Devri Hukuku.....	31

a) Aile Hukuku.....	32
b) Muamelât.....	33
c) Ceza Hukuku.....	33
d) Muhakeme Usulü.....	34
İKİNCİ BÖLÜM: İSLAM HUKUKUNUN TARİHİ GELİŞİMİ.....	36
I- FIKIH VE İSLAM HUKUKU TERİMLERİ.....	36
II - HZ. PEYGAMBER DEVRİNDE FIKIH.....	37
A) Mekke Dönemi.....	38
B) Medine Dönemi.....	39
C) Bu Devir Fıkhının Özellikleri.....	39
1) Tedric prensibi.....	39
2) Kolaylık.....	42
3) Nesih.....	43
III- HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE FIKHÎ PROBLEMLERİN ÇÖZÜMÜNDE İZLENEN USUL.....	47
1) Toplum problemlerinin çözümünde “danışma ilkesi”.....	47
a) Yemen Kraliçesi Belkıs’ın komutanları ile istişaresi.....	48
b) Mısır kralının Hz. Yusuf’la istişaresi.....	49
c) Bedir savaşında ordunun yerleştirilmesi.....	49
d) Hendek savaşında düşmana verilecek bedelden vazgeçmek.....	50
e) Hendek savaşı sırasında düşman safındakilere sağlanacak bir menfaatle ilgili istişare.....	50
2) Toplumun refah düzeyine bağlı olarak yapılan değişim.....	51

3) İnançların yerleşmesi üzerine yapılan değişiklik.....	51
4) İkinci evliliğe yapılan müdahale.....	51
5) Araştırma ve uzmanlığa teşvik.....	52
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: HULEFÂ-İ RAŞİDİN DEVRİ (11/632- 41/661).....	53
I- DÖRT HALİFENİN İŞBAŞINA GELİŞİ.....	53
II- BAŞVURULAN KAYNAKLAR.....	55
III- SAHABE MÜCTEHİDLERİ.....	56
IV- SAHABE DÖNEMİNDE İCTİHAD.....	56
A) SAHABENİN FIKHÎ PROBLEMLERİ ÇÖZERKEN İZLEDİĞİ YOL.....	56
1) Problemleri işi bilenlere danışarak çözmek.....	57
2) İctihadın kitap ve sünnetten ayrı tutulması ve kesin telâkki edilmemesi.....	58
B) ZAMANIN DEĞİŞMESİYLE BAZI HÜKÜMLERİ DEĞİŞTİRMELERİ.....	59
1) Müellefe-i kulûbla ilgili zekât uygulamasının durdurulması.....	60
2) Fey' ve miri arazi uygulaması.....	61
3) Gayri Müslim ülkede had cezalarının uygulanmaması.....	62
4) Hz. Ömer'in, halifeliği sırasında temettu haccını yasaklaması.....	63
5) Hz. Ömer'in, gayri müslim kadınla evliliğe engel olması.....	63
6) Hz. Ömer'in fethedilen yerlerde sarraflık ve kasaplık gibi mesleklere el atılmasını istemesi	64
7) Bir defada üç boşamanın geçerli sayılması.....	64
8) Boşamanın kötüye kullanılması halinde kadına bazı hakların tanınması.....	65

9) Emanete bırakılan eşyanın zayi olması durumunda tazmin ettirilmesi.....	65
10) Kıtık yılında hırsızlık cezasının uygulanmaması.....	66
11) Şüf'a (ön alım) hakkı uygulaması.....	66
12) Mülkiyet hakkının kötüye kullanılmasını engelleme.....	67
13) Kadınların mescide çıkmalarını engelleme.....	67
14) Hz. Osman'ın yanlış anlaşılmaya yol açmamak için yolculukta namazı tam kılması.....	68
15) Eşya fiyatlarına narh uygulamasının başlaması.....	69
16) Teravih namazını cemaatle kılma uygulamasının başlatılması.....	69
17) Korunması güç olan buluntu malın satılarak parasının bekletilmesi.....	70
18) Devlet başkanının Kureş'ten olması meselesi.....	70
19) Hz. Peygamber döneminde yapılmayan bir işin "hayırlı" görülerek yapılması.....	71
a) Kur'an-ı Kerim'in toplanması.....	71
b) Hz. Ömer devrinde fiyat kontrollerine başlanması.....	71
c) Cuma günü dışı ezan uygulaması.....	72

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TÂBİİLER DÖNEMİNDE FIKIH VE UYGULAMA

ÖRNEKLERİ.....	73
I- DÖNEME GENEL BAKIŞ.....	73
II- AYET VE HADİSLERDEN HÜKÜM ÇIKARMADA İZLENEN YOL.....	75
A) İlet.....	75
B) Hikmet.....	76

C) Maslahat.....	76
III- TÂBÎÛN FAKİHLERİNİN İCTİHADLARINDAN ÖRNEKLER.....	77
A) Maslahat Prensibine Dayalı İctihadları.....	77
a) Ömer b. Abdilazîz'in halkın mallarını geri iadesi.....	77
b) İmam Zuhri'nin hadisleri yazdırıp toplatması.....	77
c) Narh uygulaması.....	77
d) Zanâatkârlar nezdine bırakılan eşyanın zayi olması hâlinde ödetilmesi.....	78
B) Nasların Tefsirine Dayalı İctihadları.....	78
a) Yolculuk sırasında ibadetlere getirilen kolaylık.....	78
b) Boşanmada iddet ve mehirle ilgili farklı yorum.....	79
C) Kıyasa Dayalı İctihadları.....	80
IV- HİCAZ VE IRAK MEDRESELERİ.....	80
V- TÂBÎÛN FAKİHLERİ.....	82
VI- TEDVİN.....	83
BEŞİNCİ BÖLÜM: MÜCTEHİD İMAMLAR DEVRİNDE FIKİH.....	84
I- DEVREYE GENEL BAKIŞ VE FIKİH HAREKETİNİN BAŞLAMASI.....	84
A) Devreye Genel Bakış.....	84
B) Fıkıh Hareketinin Başlaması.....	84
C) Bu Devirde Ehl-i Re'y ve Ehl-i Hadis.....	86
D) Müctehidlerin İhtilaf Sebepleri.....	90

1) Kitap ve sünnette geçen bazı kelime ve cümlelerin farklı tefsiri.....	91
2) Sünnet Üzerindeki İhtilaflar.....	92
3) Bazı şer'î delillerin hem vücûba, hem de nedbe veya mübahlığa delâlet etmesi.....	93
4) Sözü'n hakikat ve mecaz olmak üzere iki anlama gelmesi.....	94
5) Şartların değişmesiyle hükmün değişmesine olan ihtiyaç.....	95
E) Müctehidlerin Görüş Ayrılığına Düşmesinin Hikmetleri.....	96
II- MEZHEB İMAMLARI.....	97
A) EBÛ HANİFE: (ö.150/767).....	97
1) Hayatı.....	97
2) Ebû Hanife'nin ictihadda usulü.....	98
3) Hanefî Mezhebinin Muteber Fıkıh Kaynakları.....	101
B) MÂLİK BİN ENES (ö.179/795).....	104
C) İMAM ŞÂFÎ: (ö.204/819).....	106
D) AHMED BİN HANBEL (ö.241/855).....	108
III- YAŞAMAYAN MEZHEBLER.....	109
IV- SÜNNİ OLMAYAN FIKIH MEZHEBLERİ.....	109
1) Hâricîler.....	109
2) Ca'feriyye.....	110
3) Zeydiyye.....	112
ALTINCI BÖLÜM: ABBÂSİLERİN SONU VE SELÇUKLULAR DEVRİNDE FIKIH.....	114

I - MEZHEP İÇİ ÇALIŞMALAR, TAHRÎC VE TERCİH HAREKETİ.....	114
II - İCTİHAD VE MÜCTEHİD.....	117
III - İCTİHADIN BÖLÜNMESİ.....	120
IV- MÜCTEHİDLERİN TABAKALARI.....	122
V - FETVA ve MÜFTÎ.....	124
YEDİNCİ BÖLÜM: OSMANLI DEVRİNDE FIKIH ANLAYIŞI VE UYGULA.....	127
I - DÖNEME GENEL BAKIŞ.....	127
1- Kanunnâmeler.....	127
2- Fıkıh ve Fetva Kitapları.....	129
II - İSLAM HUKUKUNUN SINIFLANDIRILMASI.....	130
A) BATI MENŞELİ HUKUK SİSTEMİ.....	131
B) İSLAM HUKUKUNUN SİSTEMİ.....	132
III- İSLAM HUKUKUNDA KANUNLAŞTIRMA ÇALIŞMALARI.....	134
A) MECELLE.....	134
1) Fıkıh Kaidelerinden Kanunlaştırma Sürecine Geçiş.....	134
2) Mecelle'nin Hazırlanışı (1869-1876).....	134
3) Mecelle'nin Metodu.....	136
4) Mecelle'nin Sistematiği.....	137
5- Mecelle Üzerinde Yapılan İlmî Çalışmalar.....	139
B) 1917 TARİHLİ HUKUK-I AİLE KARARNAMESİ.....	140

C) KUR'AN VE SÜNNETTE SOSYAL DEĞİŞİME GÖRE İÇERİK KAZANAN BAZI TERİMLER.....	141
1) Ma'rûf ve Münker Terimleri.....	141
2) Şûrâ İlkesi ve Demokrasi Açılımı.....	143
3) Temel İnsan Hak ve Özgürlüklerinde Evrensellik İlkesi.....	144
SEKİZİNCİ BÖLÜM: MECELLE'NİN İLK YÜZ MADDE METNİ VE KISA AÇIKLAMASI.....	147
Giriş.....	147
MECELLE'NİN KÜLLÎ KÂİDELERİ (İlk 100 Madde).....	148
BİBLİYOGRAFYA.....	189

ÖNSÖZ

İslam hukuku dünya nüfusunun önemli bir kesiminde 14 yüzyıldan fazla bir süreyle uygulanmış, çok işlenmiş, üzerinde Arapça, Türkçe ve diğer dillerde binlerce eser yazılmış bir hukuk koludur. Bu hukukun temel olarak dayandığı Kur'an ve sünnette hukukun evrensel nitelikli pek çok konusu yer aldığı hâlde, günümüzde yeterince incelenmediği için yeni nesillerin bu hukuka karşı ilgileri azalmış, hatta onun artık bir toplumun ihtiyaçlarına cevap veremeyeceği zannı uyanmıştır. Yüzyılımız sosyal problemlerin kökenine inerek doğruyu araştırmayı gaye edinir. Artık İslam hukuku da ana kaynaklarından süzülerek ilim âlemine sunulmalı ve güncel problemlere çözüm üretecek güce sahip olduğu ortaya konulmalıdır.

Elinizdeki eser, mesleğe ilk girdiğimiz ve modern hukuk bilgilerimizin de yeni olduğu dönemde kaleme aldığımız, çeşitli baskıları yapılan "Delilleriyle İslam Hukuku" kitabımızın baş tarafında yer alan "İslam Hukukuna Giriş" kısmının yeni çıkarma ve ilâvelerle geliştirilmiş şeklidir.

Bu eserde, okuyucuya İslam hukuku ile ilgili temel bilgilerin verilmesi, hükümlerin Kur'an ve sünnetten çıkarılma yöntemleri ve yüzyılların içinde sosyal gelişimlere nasıl uyarlandığının gösterilmesi amaçlanmıştır. Uygulamanın en geniş alanını oluşturan Osmanlı Devleti dönemindeki 1876 Tarihli Mecelle'nin genel kural belirleyen ilk yüz maddesi ve kısa açıklamaları da eserin son bölümüne konulmuştur.

Eserde hükümlerin dayandığı kaynak ve deliller genellikle gösterilmiş, önemli ayet metinleri Arapça olarak konulmuştur. Eserin ilmî metotlara uyularak hazırlanması yanında, öğretici olmasına özen gösterilmiştir.

Bu kitap büyük iddialardan uzak, bir başlangıç mahiyetindedir. Bundan sonraki çalışmalarımızda daha iyiye ulaştırmasını yüce Allah'tan dilerim. Gayret bizden, başarı yüce Allah'tan.

Prof. Dr. Hamdi Döndüren

GİRİŞ

İnsanlar doğuştan toplu yaşayışa meyillidir. Arılar, karıncalar gibi toplu yaşamaktan başka bir hayat tarzı bilmez. İnsanoğlu tek başına yaşamaya ve yalnız başına mutlu olmaya veya çevrenin çeşitli güçlüklerini yenmeye muktedir değildir. Bu bakımdan ilk insan Hz. Âdem ve Havva ile başlayan insan hayatı topluluklar halinde süregelmiştir.

İki insan yan yana gelip birlikte yaşamaya başlayınca belirli kurallara uyulması gerekmiştir. Çünkü toplu yaşayışın sağladığı faydalar yanında belli kurallara uyulmazsa, içinde taşıdığı bazı sakıncaları da bulunmaktadır. Evrenin yaratıcısı olan yüce Allah insanları birbirine denk ve eşit yaratmamış, rızkın ekonomik dağılımı da çeşitli hikmetlere bağlı olarak farklı olmuştur.

Her insan maddî ve manevî özellikleri bakımından birbirinden farklıdır. Kimisi güçlü-kuvvetli, kimisi zayıf, kimisi çok akıllı ve yeteneklidir. Yaratılıştaki mevcut olan bu farklılık, içtimaî ve iktisadî alanda da etkisini gösterir ve güçlü olan zayıfı ezmeye kalkışır. Ancak, belli kurallara uyulursa bu sakıncalar önlenebilir.

Diğer yandan, insanoğlunun maddî ve manevî ihtiyaçları sınırsızdır. Bir insanın üzerinde, çeşitli fabrikaların ürettiği giyecekler, evinde kendi üretmediği yiyecekler bulunur. Bu durum, insanları birlikte yaşamaya ve çeşitli alanlarda iş birliği yapmaya zorlamıştır. Böylece insanlar arasında toplumsal, ekonomik ve ticarî ilişkiler gelişmiş, bunların kurallar hâlinde tespiti ile de hukuk meydana gelmiştir.

Hukuk Tekâmül Geçirmiş Midir?

Yeryüzüne ilk inen insan, Hz. Âdem iman ve amelle yükümlü tutulmuştur. İlahî dinlerin iman anlayışında esasa ilişkin bir değişim söz konusu olmamıştır.

Hz. Âdem; Allah Teâlâ'ya, meleklerle, birtakım ilâhî kitapların ve Peygamberlerin geleceğine, bu arada ahiret gününe inanıyordu. Hatta melekleri, Cennet âlemini ve daha birçok ilâhî sırları gözleri ile gördüğü, kulaklarıyla işittiği için onun imanının daha müşahhas olduğu söylenebilir. Bugün son ümmet olarak bizler de aynı Allah'a, meleklerle, kitaplara ve

Peygamberlere inanıyoruz. Ancak belki zaman geçtikçe iman konuları daha fazla açıklanmış, tarihi olaylarla süslenmiştir. Bu bakımdan Hz. Âdem'in iman anlayışı ile bugünkü bir Müslümanın iman anlayışı arasında temelde bir fark bulunmamaktadır.

İnsanlar arası muamelelere gelince; asıl değişme, gelişme ve tekâmül bu alanda olmuştur. Gerek ibadet şekillerinde, gerekse toplumsal, ekonomik ve hukuk konularında ihtiyaçların artması, zamanın ilerlemesi ve yeni yeni medeniyetlerin doğması tekâmülü gerekli kılmıştır. Bunun çeşitli sebepleri vardır.

Ezcümle; ilk yüzyıllarda insanlar arası ilişkiler çok az, nüfus yoğunluğu yok, ihtiyaçlar sınırlıdır. Yeryüzünde, yalnız Âdem, Havva ve çocuklarının bulunduğu devri düşünürsek, başka bir çözüm yolu olmadığı için bir defaya mahsus kardeşler arası evlenmenin vuku bulunduğunu kabul ederiz. Fakat kısa zamanda nesiller artınca bu dönem kapanmış olur. Özetleyecek olursak; ibadetlerde, insanlar arası muamelelerde ve ceza hukukunda dönemin ihtiyaçlarına göre değişim ve gelişim olmuştur. Kısaca amel diyebileceğimiz bu alan, İslam'la ana prensiplerde son şeklini almıştır.

Şunu da belirtelim ki, varlıklar âleminde Cenâb-ı Hakk'ın bilgisi dışında hiçbir olay cereyan etmez, ilim ve teknik ne kadar ilerlerse ilerlesin İslam'ın ana ilkelerini geçersizliğini ispat edemez. Çünkü yaratanın, yarattığı şeylerle çelişen hükümler vazetmesini akıl kabul etmez. Diğer yandan pozitif bilimin inceledikleri, Allah Teâlâ'nın yarattıklarını deney ve tecrübelerle anlamaya çalışmaktan ibarettir. İlim ilerleyip, kâinat olayları açıklandıkça insanoğlu Cenâb-ı Hakk'ın yüceliğini daha iyi kavrayacaktır.

Böylece, hukuk alanında da insanın maddî ve manevî yaratılışı nazar-ı dikkate alınarak ana prensipler belirlenmiş, bunların açıklanması ve geliştirilmesi, yine insanoğluna bırakılmıştır. Çünkü her şeyin, bütün ayrıntılarıyla Kur'an-ı Kerim'de veya hadis-i şeriflerde zikredilmesi mümkün değildir. Bu bakımdan Hanefî, Şafîî, Maliki ve Hanbeli mezhepleri İmam, müctehid ve fakihleri, yine bu dini onlara nakleden Sahabe ve Tabî büyükleri ayet ve hadislere dayanarak İslam hukukunu geliştirmişler ve on dört yüzyıl süreyle Müslümanların bu hukukla amel etmesine vesile olmuşlardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HUKUK TERİMİ, ANLAM VE KAPSAMI

Hukuk terimi, “hak” kelimesinin çoğulu olup, Türkçeye Arapçadan geçmiştir.

Toplum olan yerde hukukun olması, yani o toplulukta bulunan fertlerin birtakım kurallara uyması zorunludur. İnsan topluluğunda yürürlükte olan nizamların hepsine birden “hukuk” denir. Hukukun kapsamlı bir tarifini şu şekilde yapabiliriz. Hukuk, “ferdin fertle, ferdin devletle, devletlerin birbirleri ile olan ilişkilerini düzenleyen kurallar, kaideler topluluğudur.”

Ancak, şunu da belirtelim ki, “hukuk nedir?” sorusuna her hukukçu, âlim, mütefekkir ve filozof değişik cevap vermiştir. Hatta hukukun bir ilim olarak varlığını inkâr edenler bile vardır. Onlar derler ki: “Hukuk kuralları kanun koyucu tarafından konulan kaidelerdir. Binâenaleyh kanun koyucu sıfat ve gücüne sahip bir hükümdar, bir heyet veya bir meclis dilediği anda bu kuralları değiştirebileceği için bugün hukuk denilen şey yarın hukuk olmayabilir. Bu bakımdan hukuk bir ilim sayılmaz.”¹ Hukukun kaynağını insan teşkil ederse bu iddia doğru sayılabilir. Çünkü toplumlarda darbeler ve köklü yönetim değişimleri genellikle hukuk değişikliklerini de beraberinde getirir. Fakat hukuk prensipleri, ilâhî dine dayanıyorsa, istikrar ifade eder ve gerçekten hukuk bir takım ezeli gerçekleri dile getiriyorsa toplum vicdanını tatmin eder.

Hukuku genel olarak şöyle de tarif edebiliriz: Hukuk, toplumu düzene sokan ve devlet yaptırım gücüyle uygulaması sağlanan kaideler bütünüdür. Buradaki devletin yaptırım gücünden kastedilen, hukuka uygun hareket etmeyenlere karşı, kanun sınırları içinde kullanılan devlet gücüdür.

¹ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Türk Medeni Hukuku, Umumî Esaslar, c. I, cz, 1, s. 6, Sermet Mat. İstanbul 1968.

I- TOPLUMU VE SOSYAL İLİŞKİLERİ DÜZENLEYEN KURALLAR

A) HUKUK KURALLARI

Hukuku yukarıda, “toplum bireylerinin birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen kurallar, kaideler topluluğudur” diye tarif etmiştik. Gerçekten, yüzyılımızda toplumu düzenleyen kuralların en önemlisi hukuk kaideleridir. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi insanlar yaradılış bakımından çeşitli yeteneklere sahiptirler. Rızkın dağılımı farklıdır. Güçlü zayıfı ezme temayülündedir. İşte toplum içinde bu farklılıklardan doğacak adaletsizlik ve dengesizlikler ancak fertlerin belli kurallara uymaları sayesinde önlenebilir. Toplumsal hayatı düzenleyen din, ahlâk, örf-âdet ve görgü kuralları da topluma yön veren özelliklere sahiptir. Nitekim dinin öngördüğü had cezaları ile toplum maslahatı için yetkili makamların koyduğu ta’zir cezaları dışında, bunlara uymayanların yaptırımını manevidir.

Fakat bugün için dinin yaptırımını uhrevî, ahlâkınsı ise manevî olduğundan, bunlar toplum üzerinde hukuk kaideleri kadar etkili olamamaktadır. Bu yaptırımların uhrevî ve manevî oluşu batı ve beşeri hukuk anlayışına göreler.

B) DİN KURALLARI

1) Din terimi ve kapsamı:

Toplumı düzenleyen kurallar, yalnız hukuk ve ahlâk kuralları değildir. Semâvî dinlerin kutsal kitapları toplumu düzene sokan kurallarla doludur. Böylece bu ilâhî dinler insanın insanla ve insanın Allah'la ilişkilerini düzenleyen hukuk sistemleri ortaya koyarlar. Bu dinlerin beşer hayatının gidişinde uzun zaman çok etkili oldukları tarihî bir gerçektir.

Dinin tanımı ve kapsamı: Arapça bir kelime olan din, sözlükte “örf ve âdet, ceza ve karşılık, mükâfat, itaat, hesap, boyun eğme, hâkim olma ve üstün olma, saltanat ve mülkiyet, hüküm ve ferman, millet, şeriat” gibi anlamlara gelir. Günümüzde batı dillerinde din karşılığı olarak kullanılan “religion” kelimesinin aslı Latince olup, “bir şeyi görev edinmek, tekrar tekrar yapmak ve okumak” anlamı yanında, “insanı Tanrı'ya bağlayan bağ” anlamını da içine alır. Her dinî kültürün, din kavramını ifade etmek üzere

seçtiği kelimelerin ortak noktası “yol, inanç, âdet, kulluk” ta birleştiği söylenebilir.

Kur’an-ı Kerim’de “din” kelimesi ile aynı kökten gelen ve “borç” anlamına gelen “deyn” kelimesi ve türevleri bir yana bırakılacak olursa, din ve türevleri doksan beş yerde geçmektedir. Din kelimesinin Kur’an’da kullanıldığı başlıca anlamlar şunlardır: Mutlak olarak itaat, boyun eğme, ibadet; kıyamet ve ceza günü; Allah’ın dini, İslam, tevhîd; kanun, hüküm, şariat.²

Mekke’de inen ayetlerde din sözcüğü daha çok, din günü, dosdoğru din, İbrahim’in dini gibi, insanları tevhîd inancı çevresinde toplamaya yönelik anlamlarda kullanılır.³ Medine döneminde inen ayetlerde bu kelime, artık inananları bir İslam toplumu olmaya yönlendirmiş,⁴ bu son dinin “hak din” ifadesiyle, muharref ve bâtil dinlere üstün kılınacağı müjdelenmiştir.⁵ Şu ayetlerle de bu üstünlük açıkça vurgulanmıştır:

(إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ) “Allah katında din, şüphesiz İslam’dır.”⁶

(وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ)

“Kim İslam’dan başka bir dine yönelirse, onun dini kabul edilmeyecektir, o ahirette de kaybedenlerden olacaktır.”⁷

Din kelimesi Kur’an’da yalnız Müslümanların değil, başkalarının da inançlarını ifade etmek üzere kullanılmış olmakla birlikte, özel anlamda İslam’la dinin âdeti eş anlamlı iki kelime sayıldığı ve bütün peygamberlerin getirdiği dinin İslam olduğu ifade edilir.⁸

² bk. M. Fuad Abdülbâkî, Mu’cemu’l- Müfehres li Elfâzı’l-Kur’ân, “Din” mad.; Beşir Eryaysoy, “Din” mad., Şamil İslâm Ansiklopedisi.

³ Fâtiha, 1/14; Zâriyât, 51/6; En’âm, 6/161.

⁴ bk. Hac, 22/78.

⁵ Tevbe, 9/29, 33; Fetih, 48/28; Saf, 61/9.

⁶ Âl-i İmrân, 3/19; Bakara, 2/193.

⁷ Âl-i İmrân, 3/85.

⁸ bk. Âl-i İmrân, 3/85, 99; Nisâ, 4/125; Mâide, 5/3; Şûrâ, 42/13.